

Εισαγωγή. Προς μια πληθυντική φεμινιστική τεχνοαισθητική επιστημολογία

Το βιβλίο αυτό συνοψίζει τις εργασίες της ερευνητικής ομάδας και της ομάδας ανάγνωσης του Κέντρου Νέων Μέσων και Φεμινιστικών Πρακτικών στον Δημόσιο Χώρο. Το 2018, το Κέντρο ξεκίνησε τις εργασίες του ως μεταδιδακτορικό πρόγραμμα και λειτουργεί ως πρότυπο –για την Ελλάδα– εγχείρημα που γεφυρώνει την ακαδημαϊκή έρευνα, την πολιτιστική, καλλιτεχνική πρακτική και το εκπαιδευτικό έργο. Είναι αφιερωμένο στη σχέση τέχνης, φεμινισμού και τεχνολογίας, στην παραγωγή λόγου αλλά και στην καλλιτεχνική παραγωγή, έχοντας μέχρι τώρα συνεισφέρει με ποικίλους τρόπους στη δημιουργία νέων καλλιτεχνικών έργων και πρωτότυπης θεωρίας και μεθοδολογίας. Εστιάζει, επίσης, στην παροχή μιας διευρυμένης παιδαγωγικής πάνω σε αυτά τα ζητήματα, οργανώνοντας ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις, εντός και εκτός της ακαδημίας, βασισμένης σε ανταλλαγές «επίσημης» και «ανεπίσημης» γνώσης. Η μεταδιδακτορική έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) και τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας (ΓΓΕΚ), με φορέα υποστήριξης το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, συγκεκριμένα το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Το βιβλίο αυτό συνοψίζει με πολλούς τρόπους τις εργασίες και τα ενδιαφέροντα του Κέντρου. Τίποτα όμως δεν θα ήταν δυνατόν χωρίς την ερευνητική ομάδα του Κέντρου, αποτελούμενη από την Ιωάννα Ζούλη, τον Σίλα Μιχάλακα, τη Βάλια Παπαστάμου, τον Κώστα Στασινόπουλο και τη Μαριάννα Στεφανίτη. Η δουλειά τους, η κατάρτισή τους, ο ενθουσιασμός και το ήθος τους δίνουν στο Κέντρο όχι μόνο αιχμηρό επιστημονικό και πολιτιστικό περιεχόμενο, αλλά ένα περιβάλλον που το χαρακτηρίζει αυτό που η Rosi Braidotti ονομάζει καταφατική ηθική. Όσο για το βιβλίο δεν θα έφτανε στο τυπογραφείο, χωρίς τη συμβολή των εκδόσεων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ιδιαίτερα του Αλέξανδρου Μαζαράκη, του Μιχάλη Ζουμπουλάκη και της Φοίβης Γιαννίση, την εξαιρετική δουλειά των μεταφραστριών/ών που μοιράστηκαν τον φόρτο της ερευνητικής ομάδας, Έφης Γιαννοπούλου, Δανάης Καπράνου, Γιάννη Ρήγα,

Δημήτρη Σαλταμπάση, που φρόντισαν τα κείμενα που εκείνοι ανέλαβαν με μοναδικό τρόπο και της επιμελήτριας Βασιλικής Παπαχρήστου, χωρίς τα ξενύχτια, στην τελική ευθεία, με τη Βάλια, την Ιωάννα και τη Μαριάννα που έσωζαν την κατάσταση με το απίστευτο χιούμορ τους. Το έργο αυτό επίσης δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την πολύτιμη συμβολή της Ντίνας Βαΐου και της Χριστίνας Γραμματικοπούλου (η οποία συνεισέφερε στον τόμο και με το κείμενο που έγραψε ειδικά για αυτόν), των κριτικών αναγνωστριών μας οι οποίες δέχτηκαν να είναι οι πρώτες που διάβασαν το βιβλίο και μας πρόσφεραν την πολύτιμη κριτική τους σκέψη που βασίζεται στη βαθιά γνώση και μακρόχρονη ενασχόλησή τους με αυτά τα θέματα. Πολύ σημαντική υπήρξε για τη δουλειά μας η δικτύωση, η διασταύρωση λόγων και προσώπων, ευχαριστούμε λοιπόν την Αντζελα Δημητρακάκη που μας έφερε σε επαφή με τη Χριστίνα Γραμματικοπούλου, τη Λύια Γιόκα που μας δικτύωσε με τη Sylvia Federici, τον Rafael Díaz Salazar, που μας συνέδεσε με τη Yayo Herero. Το έργο αυτό ανήκει, φυσικά, και στις συγγραφείς που μας παραχώρησαν τα κείμενά τους, τους χρωστάμε πολλά.

Η παρουσία του Κέντρου στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας οφείλεται πρωτίστως στη συνεπιμελήτριά μου Τριδα Λυκουριώτη, που πρώτη πίστεψε, στήριξε, συνέδραμε στη διαμόρφωση και υλοποίησή του, όντας πάντα στηλοβάτρια του Κέντρου, του έργου και της παρουσίας του.

Το βιβλίο αυτό, όπως περιγράφει και ο τίτλος του, διαμορφώνεται σε σχέση με τρεις άξονες: τον φεμινισμό, τις αισθητικές πρακτικές διευρυμένου πεδίου και την παγκοσμιοποιημένη τεχνολογία. Η σύνδεση αυτών των τριών πεδίων δεν είναι ούτε αυτονόητη, ούτε προφανής και σίγουρα ενέχει ποικίλες εστιάζσεις. Παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις, η παραδοχή που διαπερνά τον τόμο είναι ότι η τεχνολογία πρόσφερε την ώθηση για μερικές από τις πιο θεμελιώδεις κοινωνικές τάσεις και μετασχηματισμούς. Και η κατανόηση του ρόλου των τεχνολογιών στην οικονομία και στην κοινωνία είναι πλέον κεντρική για την κοινωνική θεωρία. Είναι εξίσου κρίσιμο, όμως, αυτή η παραδοχή να συνοδεύεται από την κριτική και

προβληματοποιημένη κατανόηση που προσφέρει η φεμινιστική σκέψη. Η κατεύθυνση που δίνει η συγκέντρωση των συγκεκριμένων κειμένων δείχνει ότι η θέση μας δεν αφορά μια αισιόδοξη τεχνοφιλική προσέγγιση, που συνδέει, συνήθως, την τέχνη εργαλειοκά ή φορμαλιστικά με την τεχνολογία ή αναφέρεται μονοδιάστατα στην κάλυψη από τις γυναίκες θέσεων, επαγγελματών, ειδικοτήτων που παραδοσιακά αποδίδονται στους άντρες (αν και αυτές οι διεκδικήσεις, όπως μας δείχνει στο κείμενό της η Judy Wajcman, υπήρξαν καταστατικές για τη σχέση φεμινισμού και τεχνολογίας). Δεν αφορά ούτε μια απαισιόδοξη τεχνολογική αιτιοκρατία. Αφορά τη διερεύνηση εκ-κεντρικών προσεγγίσεων για ένα δυναμικό φεμινιστικό τεχνοαισθητικό μέλλον.

Η κατανόηση της φεμινιστικής θεωρίας και πρακτικής προσφοράς της στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης τεχνολογικής συνθήκης είναι ιδιαίτερα κρίσιμη και δεν έχει επαρκώς αναδειχτεί. Πρόκειται για μια συνθήκη που περιγράφει την πλανητική εξάπλωση ενταντικοποιημένων οικονομικών, κοινωνικών και παραγωγικών διεργασιών οι οποίες επιφέρουν ριζικές αλλαγές στη ζωή μας. Μια συνθήκη που, για άλλη μια φορά στην ιστορία, βαθαίνει το χάσμα μεταξύ προνομιούχων, μη προνομιούχων και νέων αποκλεισμένων υποκειμένων και γεωγραφιών, τα οποία δεν βρίσκονται απαραίτητα κάπου μακριά και έξωθεν.

Η σύνδεση της έρευνας του Κέντρου με το θέμα της τεχνολογίας είναι μια πολιτική θέση. Εξετάζουμε τις ριζικές αλλαγές που επιτελούνται στην παγκοσμιοποιημένη τεχνολογική συνθήκη και συνδέονται με τις επιδράσεις και τις επιπτώσεις που έχουν στις γυναίκες* όπως για παράδειγμα η νεκροπολιτική (όρος που περιγράφει τις ταχείες και οξείες αλλαγές στις «πολιτικές του θανάτου» που σχετίζονται με τους πολέμους βιομηχανικής κλίμακας, τον милитарισμό, την παγκόσμια έκταση των συγκρούσεων, τους «ανθρωπιστικούς πολέμους» και όλων των ειδών τις άμεσες και διαμεσολαβημένες, μέσω οθόνης, μαζικές

εμπειρίες θανάτωσης. Οι κυβερνώντες και οι οικονομικές ελίτ κρίνουν ότι ο θάνατος και η εξόντωση κάποιων από εμάς δεν μπορεί να αποφευχθεί. Οι γυναίκες στα σύνορα του Μεξικού των οποίων τα σώματα αναλώνονται στην ηλεκτρονική βιομηχανία, που ρισκάρουν στην επισφαλή εργασία της νύχτας, στις οποίες και επικεντρώνεται το έργο της Ursulla Biemann, όλες οι γυναίκες που βιοπορίζονται σε εργασίες φροντίδας και έγιναν οι πρώτες αναλώσιμες κατηγορίες στις ρυθμίσεις της κρίσης του κοροναϊού, γυναίκες χωρίς χαρτιά, εκτοπισμένες και κακοποιημένες με ποικίλους τρόπους που είναι ζωντανές νεκρές, σε μια χωρίς τέλος κατάσταση εξαίρεσης, όλες αυτές οι γυναίκες είναι κομμάτια του παζλ της συσσώρευσης κεφαλαίου βάσει της αρπαγής και της υπόταξης της ζωής στην εξουσία του θανάτου. Η τεχνολογία των ντρόουν, της διαδικτυακής επιτήρησης και εμπορευματοποίησης σωμάτων, του σκαναρίσματος των κινήσεων και των επιθυμιών μας συμμετέχει στην επιτάχυνση αυτών των διαδικασιών. Τα κείμενα που συγκεντρώθηκαν για το βιβλίο, δείχνουν πώς συνδέονται τα εργαλεία, τα μηχανήματα, οι μηχανισμοί, οι εφαρμογές της επιστήμης και της βιομηχανικής παραγωγής, η ψηφιακή τεχνολογία, με τις μεθόδους που κυβερνούν τις ανθρώπινες ζωές, τις επιτελέσεις τους και τις κοινωνικές κατασκευές. Όπως μας δείχνει η Έλενα Τζελέπη στο κείμενό της, η τρωτότητα, η ευαλωτότητα είναι όροι βαθιά εμφυλοποιημένοι, σεξουαλικοποιημένοι, φυλετικοποιημένοι, για τον λόγο αυτό έχει σημασία να στρέψουμε την προσοχή και τη δύναμή μας στη «σωματοποιημένη δυνατότητα για αντίσταση και αυτοδιάθεση», στην «αντιστασιακή δυνατότητα του να εγγράψουμε σε τέχνη το καθήκον που σχετίζεται με το πεπερασμένο και την τρωτότητα». Η τοποθέτησή μας ενεργοποιεί την καταφατική ηθική, η οποία, κατά τη Braidotti, υπογραμμίζει την «επιθυμία του γίγνεσθαι» πέρα από την απόγνωση. Αφορά μια διαφοροποιημένη θεώρηση της τρωτότητάς μας και της σχέσης της με την αντίσταση στην εξόντωση και στην εξαφάνιση, ως πολιτικής *potentia*. Η καταφατική ηθική είναι ένας τρόπος να αντλούμε γνώση και ακτιβισμό από τις δυσκολίες της συνθήκης μας, των συναισθημάτων και των επιθυμιών μας, μετασχηματίζοντας την αρνητικότητα. Αυτό αφορά μια πολυεπίπεδη σύνθεση από πολλαπλές

συναθροίσεις υποκειμένων, επιθυμιών, θεμάτων και εμπειριών. Πρόκειται για ένα σύστημα συνάθροισης των πολλών που φροντίζει να μη λείπουν, να μη διασπείρονται, να μην εξαρθρώνονται, και να μη διαφεύγουν εμπειρίες ετερότητας, μειονοτικές εμπειρίες και επιθυμίες από τα κυρίαρχα αφηγήματα. Αφορά τον εμπλουτισμό της ικανότητάς μας να συνδεόμαστε με πολλαπλούς άλλους, παράγοντας μια κοινότητα που πραγματώνει αυτή την ηθική τάση. Προς αυτή την κατεύθυνση μια ριζοσπαστική σύγκλιση της τέχνης, των ανθρωπιστικών σπουδών, της επιστήμης και της τεχνολογίας είναι απαραίτητη. Ως εκ τούτου, στα κείμενα παρακολουθούμε τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους ο φεμινισμός συνδέθηκε με τον Λόγο περί τεχνολογίας, τεχνοφιλικό και μη, και διαπιστώνουμε ότι, παρά τις διαφορετικές θέσεις που παίρνουν οι συγγραφείς, η συζήτηση για την παγκοσμιοποιημένη τεχνολογία δεν μπορεί να γίνει με ουσιαστικό τρόπο χωρίς το πρίσμα του φεμινισμού. Στη χρονική και ιστορική συγκυρία της πανδημικής συνθήκης, στη διάρκεια της οποίας εκδίδεται το βιβλίο, για άλλη μια φορά ο ελεύθερος χρόνος, η εκπαίδευση, οι οικογενειακές και σεξουαλικές σχέσεις, οι σχέσεις εργασίας, οι (ανα)παραγωγικές δυνάμεις και οι προσωπικές ταυτότητες ξαναδιαμορφώνονται και δοκιμάζονται. Υπό αυτό το πρίσμα, το ζήτημα της σχέσης του φεμινισμού με την τεχνολογία καθίσταται μείζον. Η εστίαση λοιπόν σε μια διαθεματική προσέγγιση που αφορά τη σχέση φεμινισμού, τεχνολογίας, τέχνης και επιστήμης αποσκοπεί στην αναζήτηση και δημιουργία εναλλακτικών και δυνατοτήτων για τη ανάπτυξη δυναμικής, διεισδυτικής, μιας αυτοκαθοριζόμενης φεμινιστικής τεχνοαισθητικής θεωρίας και πρακτικής που θα συντελέσει στη διαμόρφωση στρατηγικών που αφορούν επιτακτικά το παρόν μας.

Υπάρχουν διαφορετικές τροπικότητες, διαφορετικοί βαθμοί δυσκολίας και δυσφορίας μέσα στη σύγχρονη συνθήκη που έχουν ριζωματικές απολήξεις και μπορούν να διαμορφώσουν συναρθρώσεις τις οποίες πρέπει να απευθύνουμε και να αναζητάμε. Στις δεκαετίες του 1970 και του 1980 κατέστη σαφές ότι υπήρχαν διαφωνίες, δυσφορία και ανταγωνισμοί μεταξύ διαφορετικών φεμινισμών. Έκαναν την εμφάνισή τους αποκλίνουσες μορφές

φεμινισμού, υποκείμενα που αποκλείονταν από τον νεοφιλελεύθερο φεμινισμό τάσσονταν ενάντια στις διαδικασίες κανονικοποίησης, έτσι όπως αυτές εκφράζονταν από τις πολιτικές και ρηματικές τους στρατηγικές, και σεξουαλικές εξεγέρσεις απέκτησαν τη ρηματική και πολιτική τους οργάνωση, όπως μας λέει ο Paul Preciado (την εποχή που έγραψε το κείμενο που φιλοξενούμε στον τόμο ο συγγραφέας υπέγραφε με το όνομα Beatrice Preciado). Διαφωνίες υπάρχουν και σήμερα. Όπως γίνεται σαφές από τα κείμενα που συγκεντρώνονται σε αυτό το βιβλίο, τα διαφορετικά πεδία φεμινιστικών λόγων, πρακτικών και δράσεων δεν είναι όμοια, όπως δεν είναι όμοιες και οι θέσεις από τις οποίες εκκινεί η καθεμία από εμάς που δραστηριοποιούμαστε σε αυτά τα πεδία. Στα κείμενα θα διαπιστώσει κανείς αναφορές, σχόλια και κριτικές που έχουν κάνει οι συγγραφείς στην εργασία η μία της άλλης. Η συνύπαρξή τους σε αυτό τον τόμο μας επιτρέπει να δούμε τις συγκλίσεις, τις διασταυρώσεις, τις αποκλίσεις των φεμινιστικών λόγων. Η ακαδημαϊκή, για παράδειγμα, πρωτοβουλία του Κέντρου δεν είναι πάντα προσφιλής σε μαχητικές, κινηματικές πρωτοβουλίες και, πολλές φορές, δικαιολογημένα. Ωστόσο, είναι εξίσου σαφές σε μερικές από εμάς ότι η συνάρθρωση είναι πολιτικά στοιχειώδης προκειμένου οι διαφορετικές δράσεις να καταστούν πιο δυνατές και αποτελεσματικές. Όπως όμως αναδεικνύουν με διάφορους τρόπους οι συγγραφείς των κειμένων η σύγκλιση μεταξύ φεμινισμών δεν μπορούσε να γίνει στη βάση μιας γενικευμένης αδερφοσύνης και αγάπης, αλλά στη βάση των διαφορών και της συνείδησης αυτών, υπογραμμίζοντας τις υλικές πραγματικότητες σχετικά με τη φυλή, την τάξη, την εθνικότητα, τη σεξουαλικότητα, τον τόπο. Εδώ, δεν αναφερόμαστε σε μια ανοχή της διαφοράς, αλλά σε μια δυναμική, αγωνιστική όψη της διαφοράς, όπως την περιέγραψε η Audre Laurde, «ως ένα απόθεμα των απαραίτητων δίπολων διαμέσου των οποίων η δημιουργικότητά μας πυροδοτείται όπως μια διαλεκτική» που επιτρέπει στο εγώ, όχι να είναι χρήσιμο αλλά δημιουργικό, να μην εκπίπτει σε ένα «παθητικό υπάρχω αλλά σε ένα δημιουργικό είμαι». Ο διαφεμινισμός έχει μια μακρά ιστορία ενδυνάμωσης, διαχωρίζοντας και ενώνοντας ταυτόχρονα. Έτσι, η Donna Haraway υιοθέτησε και υπογράμμισε, ήδη από τη δεκαετία

του 1980, στο κλασικό πια κείμενό της *Situated Knowledges* (Τοποθετημένες Γνώσεις) που φιλοξενούμε στο βιβλίο μας, τη σημασία της τοποθετημένης γνώσης, διευκρινίζοντας ότι η πολιτική της εντοπιότητας κάνει σαφείς τους τρόπους που τα σώματα πραγματώνονται, ταυτοποιούνται και δύνανται να μιλήσουν από μια συγκεκριμένη θέση. Οι ενσώματες και τοπικά διαθέσιμες γνώσεις και εμπειρίες επιτρέπουν στα υποκείμενα να μιλάνε από μια συγκεκριμένη θέση και να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την «κατ' ανάγκη μερική» ομιλία τους. Αυτή, αφορά μια γνώση ικανή να κατασκευάζει κόσμους λιγότερο οργανωμένους από άξονες κυριαρχίας. Για αυτό τον λόγο, οι διαφεμινιστικές συναρθρώσεις είναι επιτακτικές. Αυτές οι συναρθρώσεις οφείλουν να βρίσκονται σε συνεχή διαπραγμάτευση λαμβάνοντας υπόψη ενσώματες και αναγκαστικά μερικές εμπειρίες και θέσεις και, επιπλέον, χρήζουν δράσεις που εμπλέκουν συν-αισθήματα, φιλίες και προσωπικές σχέσεις, συμπράξεις φεμινιστικών, κούιρ, έμφυλων πρωτοβουλιών οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν ως κομβικά σημεία των διεκδικήσεών μας, των συναρθώσεων, των πολιτικών φαντασιακών μας, των οραμάτων, της θεωρίας και της τέχνης μας και να μας συνδράμουν να κατανοήσουμε τα σημεία περιορισμένης όρασης των διαφορετικών θέσεών μας.

Προκειμένου να βαθύνουμε την κατανόηση της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης συνθήκης και τις δυνατότητες του φεμινιστικού Λόγου και πράξης χρειαζόμαστε τα εργαλεία μας. Ως τέτοιο βλέπουμε το παρόν βιβλίο και τις μεταφράσεις αυτών των κειμένων προκειμένου να ακούσουμε στη γλώσσα μας τις φωνές των συγγενών φωνών μας καθώς η γλώσσα παράγει ταυτόχρονα τη σκέψη και την πράξη. Μέσα από τις Ομάδες Ανάγνωσης που συστήσαμε στο Κέντρο αλλά και με την ίδια τη διαδικασία της μετάφρασης βρίσκουμε, οικειοποιούμαστε, συνηθίζουμε τις λέξεις οι οποίες συγκρότησαν τη φεμινιστική θεωρία και πράξη και παράλληλα φτιάχνουμε και δοκιμάζουμε καινούργιες, οι οποίες ακούγονται μερικές φορές αδόκιμες αλλά διαταράσσουν καθεστηκυίες αντιλήψεις για ζητήματα φύλου και τεχνολογίας, τέχνης και επιστήμης. Σε μερικές περιπτώσεις οι μεταφράσεις που επιλέξαμε ακολουθούν τον εξεζητημένο τρόπο με το οποίο έγραψαν κάποιες από τις συγγραφείς, ο οποίος, όσο καθιερώνονταν το λεξιλόγιο

και το ύφος τους στη δική τους γλώσσα, μέσα από τη βιβλιογραφία, τη διδασκαλία, την υιοθέτηση από διάφορους κλάδους, μέσα από συλλογικότητες, περιοδικά και άλλα μέσα δικτύωσης και ενημέρωσης, έπαψε να φαίνεται εξεζητημένος ή αδόκιμος. Ελπίζουμε και στη δική μας περίπτωση αυτό που τώρα ακούγεται ασυνήθιστο ή περίεργο να βρει τη θέση του και να διευρύνει τη γλώσσα και τη σκέψη μας, προσφέροντας πιο μετασηματιστικές ερμηνείες του κόσμου. Διαβάζοντας και μεταφράζοντας τα κείμενα παίξαμε πολλές φορές με τις λέξεις, όπως με τη μετάφραση της λέξης *killjoy*, και παρότι επιλέξαμε (και σε αυτή την περίπτωση και σε άλλες) την κάπως επικρατέστερη απόδοση, συγκεκριμένα τη λέξη *ξενέρωτη*, εξακολουθούμε να πειραματιζόμαστε, έτσι, μεταξύ μας απολαμβάνουμε πολύ να χρησιμοποιούμε την κυριολεκτική της μετάφραση *χαρασκοτώστρα*. Διαβάζοντας τα κείμενα ήρθαμε αντιμέτωπες και με άλλα ζητήματα, με αβλεψίες που μπορεί να βρει κανείς και στη φεμινιστική γλώσσα, που σκεφτήκαμε αν θα έπρεπε μεταφραστικά να τις «διορθώσουμε». Αναρωτηθήκαμε, για παράδειγμα, αν θα έπρεπε, να χρησιμοποιούμε τη λέξη *τυφλός* για να περιγράψουμε κάποιον που είναι αδαής αναπαράγοντας τη βία απέναντι σε αυτή τη συνθήκη ή αν θα έπρεπε να βρούμε άλλους τρόπους να μεταφράσουμε τέτοιες εκφράσεις; Αποφασίσαμε να τις κρατήσουμε, αφήνοντας έτσι να φανούν και τα περιθώρια βελτίωσης στη χρήση τη γλώσσας από τη μεριά όλων μας. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα μικρό γλωσσάρι με τις επιλογές μας, αναγνωρίζοντας ότι η μετάφραση είναι πάντα ερμηνευτική, σχετικά με κρίσιμους όρους, με όρους που επανέρχονται πολύ συχνά και για τους οποίους υπάρχουν διαφορετικές μεταφραστικές αποδόσεις, επιχειρώντας τη διαμόρφωση μιας καταγραφής που ελπίζουμε να φανεί χρήσιμη τόσο στις αναγνώστριες αυτού του βιβλίου όσο και σε μελλοντικά αντίστοιχα εγχειρήματα με τα οποία θα αναμετρηθούν οι ερμηνευτικές μας απόπειρες.

Το βιβλίο αυτό με την εστίαση στην τεχνολογία και στην τέχνη, ιδιαίτερα με την απόδοση σε αυτές περιεχομένων που ξεπερνούν την τρέχουσα εννοιολόγησή τους στην επιστημονική "διάλεκτο",

όπως επισημαίνει η κριτική μας αναγνώστρια Ντίνα Βαΐου, επιχειρεί το άνοιγμα σε έναν νέο χώρο που προσφέρεται από μια δυναμική φεμινιστική τεχνοαισθητική επιστομηλογία που θα διακινεί σημασιολογικά και πολιτιστικά προϊόντα και κριτικά ανασηματοδοτημένους κανονιστικούς κώδικες, όπως μας παροτρύνει ο Preciado.

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα «Φεμινιστικές Θεωρίες, Τεχνοκαπιταλισμός και η Πολυμήχανη Ιστορία» διαγράφει το πλαίσιο μέσα στο οποίο η φεμινιστική θεωρία αναμετρήθηκε και αναμετριέται, με τους μετασχηματισμούς των δομών της καπιταλιστικής κοινωνίας, οι οποίες ήδη από την αρχή του δεύτερου κύματος φεμινισμού συνδέθηκαν με την τεχνολογία με έναν πολυδιάστατο τρόπο που αφορούσε εξίσου την οικονομική εκμετάλλευση, τον ρατσισμό, τον ιμπεριαλισμό, την ομοφοβία, την ταξική κυριαρχία και τη διεκδίκηση αλλαγών βασισμένη σε μια συστημική κριτική. Η ενότητα αυτή σαφώς προσφέρει το πλαίσιο, προπάντων όμως αναδεικνύει το κρίσιμο σταυροδρόμι στο οποίο βρίσκεται σήμερα ο φεμινισμός απέναντι στον τεχνοκαπιταλισμό και στην «πολυμήχανη ιστορία», όπως λέει χαρακτηριστικά η Nancy Frazer στο κείμενό της. Τα κείμενα αυτής της ενότητας μας βοηθούν να κατανοήσουμε τη συνύφανση των ιδιαίτερων κριτηρίων που αφορούν την παγκοσμιοποιημένη τεχνολογική συνθήκη που ώθησαν και το Κέντρο να στρέψει το ενδιαφέρον του στο συγκεκριμένο πεδίο. Μας παρέχει την εννοιολογική εργαλειοθήκη και συγχρόνως την πρόσβαση σε μια σειρά νέων όρων που επιτρέπουν την κατανόηση και κριτική ερμηνευτική προσέγγιση της σύγχρονης συνθήκης. Στα κείμενα καθίσταται πρωτίστως σαφές ότι η σχέση της τεχνολογίας-φύλου και της «ενσώματης τεχνολογίας» ακόμα, που αφορά τεχνολογίες που εισχωρούν στο σώμα και προσβλέπουν στην οικειοποίηση ολόκληρης της ζωής των εργαζόμενων και των κοινωνικών τους σχέσεων, αποτελούν κορυφαίο ζήτημα ως προς τις στρατηγικές των επόμενων δεκαετιών, όπως τονίζει η Αντζελα Δημητρακάκη, και τέτοιου είδους μετασχηματισμοί, όπως έχει δείξει η ιστορία,

δεν είναι αποτέλεσμα της ίδιας της τεχνολογίας αλλά της φεμινιστικής πολιτικής και των διεκδικήσεών της.

Η δεύτερη ενότητα «Φασματικότητες και Αισθητικές Πρακτικές» είναι αφιερωμένη στη σχέση τέχνης και τεχνολογίας. Το έργο του Κέντρου επικεντρώνεται στον δυναμικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι φεμινιστικές καλλιτεχνικές πρακτικές τόσο σε συμβολικό όσο και σε πραγματιστικό επίπεδο, καθώς, άλλωστε, αυτά τα δύο επίπεδα δεν είναι ερμητικά διαχωρισμένα. Τα κείμενα αυτής της ενότητας δείχνουν με ουσιαστικό τρόπο ότι οι αισθητικές πρακτικές μας επιτρέπουν να κινητοποιούμαστε πολιτικά, να παράγουμε έναν δυναμικό χώρο κριτικής και ενδυνάμωτικής ανσημασιοδότησης, να «επιτελούμε οπτικές και αισθησιακές εξοικειώσεις και ανοικειώσεις», να παράγουμε ρηξικέλευθες επιστημολογίες και να «διαταράσσουμε την οπτική, αισθησιακή και αναπαραστατική βία», όπως γίνεται φανερό και μέσα από απτά παραδείγματα (που μπορεί να εκτείνονται από την τέχνη έως τον ακτιβισμό) στη συζήτηση της Αθηνάς Αθανασίου με την Άλκηστη Ευθυμίου. Οι πρακτικές που προτείνουν τα κείμενα και αυτές που δοκιμάζουμε στο Κέντρο, τοποθετούνται στο διευρυμένο πεδίο του πολιτισμού στο οποίο διαπλέκονται υποκείμενα, αντικείμενα, μποτς, που αφορούν το φυσικό, το εικονικό, το πραγματικό, το φαντασιακό και τη δικτυωμένη πραγματικότητα, τον διασυνδεδεμένο, κινητό και επιταχυνόμενο τρόπο ζωής. Αυτές οι αισθητικές πρακτικές προτείνουν νέους τρόπους σκέψης, νέα μέσα για την αναδιαμόρφωση όχι μόνο της αισθητικής παραγωγής αλλά της ίδιας της δημόσια σφαίρας. Καθώς η δημόσια σφαίρα κατασκευάζεται από τον τρόπο που επιτελούμε τους εαυτούς μας, από τη γλώσσα που χρησιμοποιούμε, από τη θέση που παίρνουμε στους δρόμους, στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης, σε οποιαδήποτε δημόσια έκφραση ως προς τα κρίσιμα ζητήματα και τους θεσμούς. Και σίγουρα, όπως γίνεται σαφές από τα κείμενα, η δημόσια σφαίρα μεταλλάσσεται όσο η φεμινιστική διάνοια αναλαμβάνει ευθύνη και δράση για τις αναπαραστάσεις, τις αρθρώσεις και τις συναρθρώσεις, για την καθιέρωση των ίδιων των νοημάτων. Οι αισθητικές πρακτικές δεν είναι απλώς

μια περιγραφή της τρέχουσας κατάστασης, του πώς γίνονται τα πράγματα, αλλά ένας προσδιορισμός των δυνατοτήτων των νέων μορφών αναδυόμενης γνώσης, αίσθησης και συν-αισθήματος. Και αυτά, όσο αφηρημένα ή απτά μπορεί να είναι, εννοούν, ωστόσο, μια εντελώς υλική κατάσταση, τοποθεσία και δύναμη. Το πεδίο της τέχνης διέπεται και αυτό από τις τεχνολογίες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και εργασίας. Όπως μας δείχνει και η Angela McRobbie, η αγορά της δημιουργικής εργασίας εξελίσσεται σε χώρο ανάπτυξης άκρως κανονιστικών θηλυκοτήτων. Η McRobbie υπογραμμίζει τη σημασία της διαμόρφωσης κριτικού Λόγου και πρακτικών, τα οποία θέτουν τη δημιουργική εργασία ως μια κεντρική πλατφόρμα νέων τρόπων και ύφους πολιτικής δράσης και πολιτικών εκστρατειών. Η ίδια η τέχνη και η εργασία μέσα σε αυτή μπορούν να θέσουν τον ορίζοντα προκειμένου να διερευνηθούν και να εφευρεθούν τρόποι ζωής εντός ενός νέου πολιτικού φαντασιακού, τρόποι αναδίπλωσης σε νέες μορφές πολιτικής οργάνωσης βασισμένης σε συμμαχίες ποικίλων φεμινιστικών κυμάτων και πολιτικών κατευθύνσεων. Οι φεμινιστικές αισθητικές πρακτικές μπορούν να διαμορφώσουν και να φασματοποιήσουν έναν «χώρο εμφάνισης», έναν τόπο συλλογικής δυνατότητας εναλλακτικής φαντασίας και δημιουργίας ιστοριών. Όπως μας διδάσκουν οι φεμινιστικές φωνές, αυτό που μετράει είναι η συνεχιζόμενη προσπάθεια δημιουργίας νέων χώρων διαλόγου, επανεγγραφής πολιτιστικών αφηγήσεων και καθορισμού των όρων μιας άλλης προοπτικής - μιας όψης από «αλλού». Και, όπως λέει η Teresa de Lauretis, αυτό το «αλλού» δεν είναι κάποιο μυθικό μακρινό παρελθόν ή κάποια ουτοπική μελλοντική ιστορία: είναι το αλλού του Λόγου εδώ και τώρα.

Τα κείμενα της τρίτης ενότητας «Τεχνολογίες, Ενσωματότητα και Τοποθετημένες Γνώσεις» ξεσκεπάζουν τα ιδεολογικά προτάγματα μιας αποσαρκωμένης επιστημονικής αντικειμενικότητας, που διατηρεί δεσμούς με τον μιλιταρισμό, τον καπιταλισμό, την αποικιοκρατία, μιας τεχνοκρατικής και σοβινιστικής τεχνολογίας και Επιστήμης, που λειτουργικοποιεί, σε διάφορες εκφάνσεις της, το σώμα στον μέγιστο βαθμό. Σύμφωνα με τη Braidotti, όλες οι τεχνολογίες έχουν μια ισχυρή βιοπολιτική

επίδραση πάνω στο ενσώματο υποκείμενο με το οποίο διασταυρώνονται. Αυτό δεν αφορά μόνο τα εκθαμβωτικά σώματα της τεχνολογίας αιχμής, τους πιλότους των μαχητικών αεροσκαφών, τους αθλητές και τους αστέρες του κινηματογράφου, αλλά επίσης τα ανώνυμα πλήθη του κακοπληρωμένου και ψηφιακού προλεταριάτου που τροφοδοτεί την τεχνολογικά ορμώμενη παγκόσμια οικονομία χωρίς ποτέ να έχει πρόσβαση το ίδιο σε αυτή, λέει στο επίσης, κλασικό πια κείμενό της *The Posthuman (Το Μετανθρώπινο)*, απόσπασμα του οποίου συμπεριλαμβάνεται σε αυτό τον τόμο. Τα κείμενα αυτής της ενότητας προβληματοποιούν τολμηρά αυτή τη συνθήκη και στοχάζονται πάνω στις δυνατότητες που προσφέρει μια φεμινιστική θεώρηση για μια περιεκτικότερη, ισχυρότερη επιστήμη και τεχνολογία που περιλαμβάνει πολλαπλές ενσώματες οπτικές και θεωρήσεις. Όπως μας δίδαξε η Haraway, οι επιμέρους εντοπίσιμες, κριτικές γνώσης που εναντιώνονται την απολυτοποίηση και τον σχετικισμό των ιδεολογιών της αντικειμενικότητας διατηρούν τη δυνατότητα δικτύων συνδέσεων, που ονομάζονται αλληλεγγύη στην πολιτική και κοινές συζητήσεις στην επιστημολογία, μεταχειρίζονται προνομιακά την αμφισβήτηση, την αποδόμηση, την ένθερμη κατασκευή, τις δικτυωμένες συνδέσεις και την ελπίδα για τον μετασχηματισμό των συστημάτων της γνώσης και των τρόπων όρασης. Κυρίως, μας επιτρέπουν να δούμε την επιστήμη και την τεχνολογία ως πεδία οραματισμού που διασυνδέει πολιτικές και επιστημολογίες τοπικότητας, θέσης και τοποθέτησης, διασυνδεδεμένης μερικότητας και όχι σαρωτικής παγκοσμιότητας.

Τα κείμενα αυτής της ενότητας είναι δείγματα μερικών, τοποθετημένων και διαφορετικών γνώσεων, επιστημολογιών τοπικότητας ως προς την τεχνολογία, την επιστήμη, την τέχνη. Αυτή η ενότητα μιλά, με τα λόγια της Judith Butler για τα «όρια όσων νομίζουμε ότι ξέρουμε». Συναντάμε εδώ, τις θεωρήσεις του κυβερνοφεμινισμού που εξέφρασαν τον ενθουσιασμό τους για το νέο σύμπαν των υπολογιστών, το οποίο πρόσφερε νέες μορφές αντίστασης και υπήρξε αρωγός χειραφέτησης, ταυτόχρονα, όμως, εκφράζονται και οι προβληματισμοί για την «επόμενη στάση μετά την ουτοπία», όπως χαρακτηριστικά λέει η Cornelia

Solfrank, που συνοδεύτηκε από τη συνειδητοποίηση ότι η ίδια η τεχνολογία που μας επιτρέπει να οραματιζόμαστε έχει υπάρξει κατ' εξοχήν μέσο ελέγχου, παρακολούθησης, καταπίεσης και νέων μορφών εκμετάλλευσης. Ακόμα, μέσα από αυτή τη διαδρομή, αφουγκραζόμαστε τις ιδέες ενός κριτικού οικοφεμινισμού που δεν αντιλαμβάνεται τη σχέση φύσης και τεχνολογίας αιτιοκρατικά και μονοδιάστατα, απορρίπτοντας την τεχνολογία υπέρ μιας μυθικής επιστροφής στη φύση, αλλά στρέφει την προσοχή μας στην αναγκαιότητα μιας πλήρους υλικής ανάλυσης του κοινωνικού μεταβολισμού εντός της παγκοσμιοποιημένης τεχνολογίας προκειμένου να συγκροτήσουμε ακριβέστερες διαγνώσεις αναφορικά με την κρίση του πολιτισμού η οποία, όπως σημειώνει η Yago Herrero, δεν βρίσκεται εκτός των ανησυχιών της συμβατικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, βρίσκει τις διαδρομές που εκτείνονται και πέραν του «φυσικού», συναντά τα «φρικιά» του Paul Preciado, που διεκδικούν για εμάς το δικαίωμα όχι στη φύση αλλά στην τεχνολογία, στην πειρατεία και στην ακροβασία μια «άλλης» χρήσης της βιοτεχνολογίας, επανακτώντας το δικαίωμα της συμμετοχής στην κατασκευή βιοπολιτικών μυθοπλασιών, όπως χαρακτηριστικά λέει ο συγγραφέας.

Έχοντας φτάσει στον 21^ο αιώνα και έχοντας διανύσει τη διαδρομή που περιγράφουν οι συγγραφείς αυτού του βιβλίου, μπορούμε με τα εργαλεία που μας προμηθεύουν να σκεφτούμε τι μπορεί να προσφέρει σήμερα μια τεχνοαισθητική φεμινιστική θεωρία και πρακτική για να οργανώνουμε δυναμικούς χώρους παρεμβάσεων, επιμένοντας στη διαφορά και στην ασυμμετρία, αναζητώντας και στηρίζοντας νέες επιστημολογίες, καλλιεργώντας την ιστορική αυτογνωσία και την πολιτική συνείδηση, αντιμιλώντας και αντιστρέφοντας τα προγράμματα βιοπολιτικής εξουσίας, ανανεώνοντας δυναμικά το ενδιαφέρον για τις πρακτικές και τους λόγους για τη φροντίδα και τη θεραπεία των τραυμάτων, κατασκευάζοντας το φάσμα ασφαλών χώρων του παρόντος για να διαμορφώσουμε μαχητικά το μέλλον.

|